

УДК 811.111

І. І. Савчук*Житомирський державний університет імені Івана Франка**канд. філол. наук, доцент***Сприйняття країн Заходу британцями:
лінгвокультурний вимір**

Міжкультурна комунікація визначається сприйняттям співрозмовниками один одного, оскільки відмінною особливістю ефективної комунікації є обов'язкове взаєморозуміння партнерів [1; 2; 4; 5]. Для продуктивної комунікації з представниками інших культур необхідні певні знання, навички, здібності, які формують пресупозиційний фон комунікації.

Процес спілкування починається зі спостереження за партнером, його зовнішністю, голосом, особливостями поведінки тощо, сукупність яких складає *процес сприйняття*, що у найзагальнішому розумінні є відбором, організацію та інтерпретацію чуттєвих даних. Така вихідна й обов'язкова складова частина комунікації є перцептивною стороною спілкування. При цьому термін "перцептивний" використовується не лише як фізичне, а й як пізнавальне сприйняття співрозмовника [4: 195].

Отримуючи інформацію з навколишнього світу, людина систематизує й впорядковує її в зручній для себе формі за допомогою категорій. *Категоризація* як когнітивний механізм сприйняття допомагає "спростити" дійсність, зробити її більш зрозумілою і доступною, що дозволяє опанувати величезний потік інформації про людей, явища, події. Крім того, за допомогою категоризації стає можливим будувати припущення й передбачення, структурувати і установлювати зв'язок між знаннями про людей і навколишній світ в цілому, описуючи типові зразки поведінки й окремі вчинки людей, даючи їм характеристику (М. М. Болдирев, Дж. Лакофф, М. Тернер, Ж. Фокон'є). Якщо людина ділить певну сферу навколишнього світу на категорії, то вона тим самим групує всі об'єкти даної категорії

(речі, люди), виходячи з їхніх спільних ознак, не враховуючи відмінностей. Одного разу створена і використана на практиці категорія в результаті чинить постійний вплив на те, як людина пізніше буде сприймати своє соціальне оточення. Категоризація є необхідним елементом процесу сприйняття навколишнього середовища. Речі набувають ясність тільки в тому випадку, якщо встановлено їх чітку відмінність від інших речей. У той же час суворо окреслені, жорсткі категорії ускладнюють адекватне сприйняття світу й створюють проблеми, особливо в міжособистісному спілкуванні. Однак, якщо подія не може бути піддано категоризації, то виникає занепокоєння або навіть страх комунікантів з цього приводу, оскільки створюється ситуація невизначеності й неясності. Для того, щоб легше осягати навколишню дійсність, необхідні гнучкі категорії [4: 195; 5: 7].

Під час взаємодії представники різних культур виходять з різного перцептивного досвіду. Однак фізичний механізм сприйняття єдиний для усіх індивідів: органи чуття подають сигнал через нервову систему у мозок, де й відбувається його ідентифікація й інтерпретація, які визначаються культурою. Культура визначає суб'єктивну реальність і проявляється у сприйнятті й поведінці. Поведінка – реакція людини на сприйняття навколишнього світу, яка культурно зумовлена. Кожна культура дає своє уявлення про навколишню дійсність, що уможливорює розуміння своєї та чужої поведінки [4: 195].

Навколишній світ людини переломлюється у її свідомості крізь призму культури. Світ сприймається не пасивно, а визначається системою світогляду, вірувань, культурних традицій, цінностей, уявлень, стереотипів. У результаті формується спрощена модель навколишньої дійсності, яка допомагає індивіду орієнтуватися у спілкуванні.

Знання та уявлення про інші культури утворюють структурований британський когнітивний простір, який є національно детермінованим, оскільки в ядрі будь-якого колективного соціуму є когнітивна база (мінімізовані уявлення) свого лінгвокультурного

соціуму [1: 27]. Саме через категорію "своє" відображається "чужий" культурний простір.

Когнітивний простір народу представлено загальнонаціональним інваріантом та індивідуальними уявленнями, які можуть співпадати та відрізнятися [3: 119]. Автор художнього тексту, що слугує одиницею комунікації, є носієм не лише індивідуальної, а й суспільної свідомості. Вивчення його суб'єктивного відображення об'єктивного світу уможливорює виявлення культурно-специфічних аспектів свідомості носіїв певної мови [5: 6].

Культурно-релевантні знання є складовою міжкультурної компетенції індивіда і забезпечує ефективне міжкультурне спілкування. Сукупність базових знань британців про інші народи слугують основою для сприйняття, обробки й породження інформації в процесі взаємодії з їх представниками.

Британський когнітивний простір вивчається *на матеріалі* сучасних англomовних текстів художньої прози британських письменників. Автор виступає в ролі мовної особистості (Ю. Караулов) як єдності індивідуального й колективного: він вербалізує у творі й характеристиках персонажів не лише особисте, суб'єктивне відображення об'єктивного світу, а й національний світогляд мовної і соціокультурної спільноти, народу, частиною якого він є. Адже у свідомості представників однієї соціокультурної спільноти (жителів Великобританії) відносно співпадають інтеракційні знання й ставлення до інших народів, оскільки когнітивні моделі комунікативних подій культурно зумовлені [5: 12]. Надаючи персонажам-представникам інших країн певну роль і характеристику, автор виражає національну свідомість як єдність компонентів: релігійного, державного, загальнонаціонального, загальнонародного, індивідуального.

У британській картині світу зафіксоване таке ставлення до країн Західної Європи: 1) нейтральне ставлення – без надання оцінки: у фрагменті "*They always met at the Italian coffee house and they drank Cola*" [9: 254]. 2) позитивне ставлення студента до дівчат зі Швеції представлено у фрагменті: "*There is a Swedish girl called Danni whom I*

like very much. I think about all the gifts that lie waiting for me. I think about the Swedish girls at the Centre. I think about spring and the days when the sun will be out". Представниці Швеції асоціюються персонажем художнього твору з подарунком "gifts" та сонячною весною "*spring and the days when the sun will be out*" [6: 66]. Швеція осмислена через позитивно марковані концепти ВЕСНА, СОНЦЕ.

Бельгійці зображені у художніх англomовних творах сміливими, войовничими: "*And somewhere below us my father, plummeting towards a bomb-battered field in Belgium, praying that he will make it home to his new fiancée*" [8: 82].

Іспанія асоціюється британцями з відпочинком, задоволенням: "*They had gone to Venice. He recalled that happy holiday after election <...> "Gilbert gave me a most interestins account of the history of Venice" [10: 238].*

Французи сприймаються як акуратні, роботящі, забезпечені, поважні особи, що полюбляють хороше вино: "*Coming back to the hotel I notice several young girls standing in front of brightly lit shop windows in the Rue de France ... some of them are astoundingly pretty <...> I enroll at the university. The building is on the Promenade des Anglias and looks like a small exclusive art gallery*". Зображення персонажа представника іншої нації як фізично привабливого віддзеркалює позитивне ставлення автора до нього. Людська психіка сприймає красу як важливий елемент підтримки й розвитку міжособистісних стосунків, як внутрішній фактор симпатії [4: 206]. "*Madam D'Amico works for her son who is something – a shipper I think – in the wine trade. She works like hell*" [6: 51-55].

Франція, Німеччина й Австрія асоціюються з поважністю, розкішшю, що проілюстровано у фрагменті: "*Pianos and models, Paris. Vienna and Berlin, masters and mistresses, are not needed by a writer. The cheapness of writing paper is, of course, the reason why women have succeed as writers" [10: 257]. Автор згадує столиці цих країн для утворення контрасту, для доведення, що письменниця не потребує чогось дорогого, як ці країни, для творчості, а лише папір і ручку.*

Найчастіше у творах британських авторів згадуються Франція, Німеччина, Іспанія, Австрія з усіх країн Західної Європи, як такі, що є рівноправними, цікавими для Великобританії: *"I saw the German Ambassador talking with one of the Austrian Archdukes. I particularly wanted to have a word with him, so I went up and held out my hand"* [7: 175]. Англія, Франція та Іспанія – три ключові точки Європи, через які європейський дух, як електричні флюїди, протікає на захід [2: 103].

Сприйняття представників країн Заходу характеризується невеликою низкою категоріальних ознак, властивих певній країні. Така особливість пояснюється тим, що сприйняття людиною навколишнього світу носить вибіркового характеру [4: 193]. Сприйняття явищ дійсності фільтрується через впорядковану систему категорій, установок, значущості отриманої інформації, очікувань, інтересів, почуттів, рис характеру.

Позитивне ставлення до країн Заходу пояснюється їх просторовою близькістю: чим ближче у просторі знаходяться люди один до одного, тим вірогідніша їхня привабливість. Вплив просторової близькості має вирішальне значення для встановлення міжособистісних контактів, взаємної атракції. Просторова близькість впливає і на тривалість стосунків. Спільноти, які живуть недалеко один від одного, знаходяться у схожому середовищі, користуються однаковою соціальною структурою і схожими культурними цінностями. В результаті устанавлюються близькі контакти і стосунки між ними, стійка комунікація. Просторова близькість є ситуативною зовнішньою умовою, яка сприяє спілкуванню між людьми [4: 205].

Отже, у міжкультурному спілкуванні необхідно враховувати категоріальні особливості сприйняття інших народів як культурно значущого знання у межах комунікативної компетенції, щоб планувати й корегувати комунікативну поведінку, обирати адекватні комунікативні стратегії заради уникнення комунікативних невдач.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Красных В. В. К вопросу о русской когнитивной базе и русском культурном пространстве / В. В. Красных // Сопоставительная грамматика и теория коммуникации. – М.: МАЛП, 1997. – С. 23–33.
2. Мадариага де С. Англичане, французы, испанцы / С. де Мадариага. – СПб: Наука, 2009. – 239 с.
3. Рудков Д. Б. Прецедентное имя. Проблемы денотации, сигнификации и коннотации / Д. Б. Рудков // Лингвокогнитивные проблемы межкультурной коммуникации. – М.: Филология, 1997. – С. 116–129.
4. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация / А. П. Садохин. – М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. – 288 с.
5. Цурикова Л. В. Межкультурное взаимодействие с позиции когнитивно-дискурсивного подхода / Л. В. Цурикова // Вопросы когнитивной лингвистики. – №1 (007). – 2006. – С. 5–15.
6. Boyd W. Gifts / W. Boyd // Contemporary British Stories. – Oxford: Perspective Publications Ltd., 1994. – P. 49–66.
7. Maugham W.S. Lord Mountdrago / W. S. Maugham // English Short Stories of the 20th century. – М.: Raduga Publishers, 1988. – P. 174–178.
8. McGill R. When You Break It / R. McGill // May Anthologies 2001. Short Stories. – Cambridge: Varsity Publications Ltd., 2001. – P. 77–90]
9. Wilson A. A Bit Off the Map / A. Wilson. – М.: Рольф, 2001. – С. 241–286.
10. Wolf V. Professions for Women / V. Wolf // The Borzoi College Reader. – N.Y.: McGraw-Hill, Inc., 1988. – P. 257–261.